

екологічно доцільної поведінки школярів підтверджується позитивною динамікою сформованості екологічної поведінки учнів основної та старшої школи. В експериментальних закладах зменшилась на 9 – 14 % кількість учнів з індивідуальною поведінкою, майже так само зросла кількість учнів з екологічно виправданою поведінкою (на 8 – 12 % у різних класах). Кількість проявів екологічно доцільної поведінки у експериментальних класах зросла на 2 – 4%; кількість проявів руйнівної поведінки зменшилась на 1,5 – 5%. Зросла кількість учнів, які усвідомлюють вплив своєї повсякденно побутової діяльності на природу. На 5,3% більше учнів почали аналізувати власну поведінку з позиції екологічної доцільності. Кількість учнів з вольовим наполегливим типом самовиховання у порівнянні з констатувальним експериментом зросла на 2,3%, з вольовим ситуативним – на 5,8 %. Відповідно зменшилась кількість учнів з невпевненим типом – на 4,9% та з байдужим – на 3,2%.

Про ефективність науково-методичних розробок співробітників лабораторії свідчать позитивні відгуки вчителів, їх зацікавленість, зростання кількості закладів, що бажають співпрацювати з лабораторією на основі укладених угод.

2. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

А. В. Барило

ЧУЙНІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА КАТЕГОРІЯ

Кризові явища в країні (економіці, культурі, освіті), низький матеріальний і духовний рівень суспільства спровокували споживацьке ставлення і мислення до навколишнього середовища. Все більше цінуються агресивність при досягненні мети, непоступливість, нещирість заради успішності. На другий план відходять людяність, моральний аспект вчинків і дій. Тому першочерговим видається завдання – виховання у підростаючого покоління гуманних моральних якостей. Серед них виділимо дуже важливу для сьогодення якість, яку часто недооцінюють – чуйність.

Проблемі вихованню гуманних цінностей, моральних якостей дітей присвятили праці І. Ващенко, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. Теоретичні засади проблеми морального виховання відображені у роботах психологів і педагогів І. Беха, Л. Виготського, Г. Жирської, І. Кона, О. Леві, А. Реги та ін.

Для розуміння терміну “чуйність” необхідно проаналізувати довідникову літературу. За словником із етики чуйність – це моральна якість, що характеризує ставлення людини до навколишніх людей. Передбачає піклування про потреби і бажання людей; уважне ставлення до їхніх інтересів, проблем, які їх хвилюють, думок і почуттів; розуміння мотивів, якими керуються люди у своїй поведінці; тактовне ставлення до самолюбства, гордості та почуття власної гідності інших людей, чужого ставлення до всіх. Дане визначення доволі широке, адже це особистісне утворення не завжди включає в себе розуміння мотивів інших людей.

Нам більше імponує визначення терміну у “Педагогічному словнику для молодих батьків”, за яким “чуйність” – моральна якість, що характеризується уважним, сердечним ставленням до людей, готовністю розділити з ними їх труднощі, горе і радість, прийти на допомогу. У словнику звертається увага на те, що потрібно розрізняти справжню чуйність від спритного врахування людиною емоційного стану іншої людини для досягнення власних егоїстичних цілей.

Проблема морального виховання була наскрізною у науковій спадщині В. Сухомлинського. Він був переконаний, що виховання починається з формування душевної чуйності, під якою розумів “вміння відгукуватися серцем, думками, почуттями на все те, що відбувається в навколишньому світі... той загальний фон гармонійного розвитку, на якому будь-яка людська якість ... набуває справжнього змісту, дістає найбільш яскраве звучання”.

Досліджуючи емоційну чуйність, Є. Шовкомуд розглядала її як здатність відчувати і розуміти стан іншої людини через усвідомлення власних переживань. Здійснюється це шляхом співпереживання і проявляється у формі дієвого співчуття та щирої співраді.

У роботі, присвяченій моральному вихованню дітей у сім’ї, С. Варюхіна підкреслює, що чуйність є в якійсь мірі показником розвитку всіх моральних почуттів, повноцінності духовного світу людини. Без цієї моральної якості неможливо виховати співчуття, жалість, співпереживання. Неточним видається саме визначення поняття, за яким чуйність – це здатність зрозуміти психологічний стан іншої людини, її настрій, переживання, радість або біль. Адже дане визначення занадто звужене і зводиться по-суті до емпатії.

Визначали чуйність критерієм вихованості культури поведінки С. Мельничук і Т. Довга. На їхню думку, чуйність (або чутливість) – це щире ставлення до інших людей, допомога з власної ініціативи. Ми не поділяємо їхню думку, що дана якість є складовою уважності, оскільки дане припущення нічим не підкріплене.

На переконання Е. Фрома, відсутність чуйності до себе є одним із доказів відсутності продуктивності і породжує в особистості почуття пустоти та фрустрації. Психолог відносив чуйність до позитивного аспекту змішаних продуктивної і рецептивної орієнтацій (непродуктивного типу характеру), хоча суть її не розкривав, але навів антонім цієї моральної якості – сентиментальність.

Досить ґрунтовно дана проблема висвітлена в науковому доробку І. Беха. Він уперше вводить в обіг термін “вчинок-чуйність”, під яким розуміє міру причетності однієї людини до життя іншої: її справ, клопотів, самопочуття. У здійсненні цього вчинку важливу роль відіграє просторова і психологічна близькість двох суб’єктів. Учинок-чуйність найінтенсивніше виявляється внаслідок фізичних чи психологічних негараздів, які переживає одна з особистостей як об’єкт цієї моральної дії. Інша особистість, сприйнявши такий її стан, відповідним чином відгукується на нього.

Глибокий аналіз цього особистісного утворення знаходимо в дисертаційній роботі з психології Г. Свідерської, яка не лише дала визначення

досліджуваного поняття, але й виділила його структурні компоненти. На її думку, чуйність – морально-психологічна якість особистості, що характеризує ставлення людини до інших людей і виявляється в емпатійності, доброзичливості, тактовності, ввічливості та турботливості, наданні практичної допомоги.

Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу, можна зробити висновок, що немає однозначного підходу до визначення сутності чуйності. Дане поняття розглядають як: гуманістичну цінність (О. Лавриненко, В. Лопатинська); моральну якість (І. Кон, Г. Свідерська, Т. Троценко); вчинкову діяльність (І. Бех); моральні почуття (О. Кононко); складову культури поведінки (Т. Довга, С. Мельничук); емпатійний процес (С. Варюхіна, Л. Стрелкова).

У своїй подальшій роботі, ми будемо розглядати чуйність як моральну якість, оскільки таке визначення знаходимо як в довідниковій літературі, так і в багатьох психолого-педагогічних працях.

О. Л. Воскобій

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО СВІТОГЛЯДУ СТУДЕНТІВ-ЮРИСТІВ

Тривала безконтрольна техногенна діяльність людства привела до глобальної екологічної кризи, що характеризується порушенням природної рівноваги та гармонії. Ігнорування цієї проблеми на всіх рівнях, у тому числі і на рівні вищої освіти, призведе до цілковитого знищення життя на планеті. Ставлення людей до природи характеризується сьогодні низьким рівнем екологічної культури, що формує неекологічні моделі їхньої поведінки та нерозуміння власних конституційних прав щодо довкілля, неготовність їх захищати. Вирішення цих проблем дотичне до формування світоглядних рис особистості і тому лежить у педагогічній царині, вимагаючи змін у характері екологічної освіти, про що неодноразово наголошувалося у міжнародних та державних документах, зокрема, у матеріалах Стокгольмської конференції ООН з охорони навколишнього середовища (1972), Міжурядової конференції з просвітництва в галузі навколишнього середовища (Тбілісі, 1977), Другої міжнародної конференції з охорони навколишнього середовища (Ріо-де-Жанейро, 1992), Концепції екологічної освіти України (2001).

Одним із завдань вищої освіти є формування у студентів високої екологічної культури, глибоких екологічних знань та екологічного світогляду. У Концепції екологічної освіти України екологічний світогляд визначається як один із основних компонентів екологічної культури. Згідно з Стратегією ЄЕК ООН у сфері освіти в інтересах сталого розвитку одним із основних стратегічних напрямків розвитку освіти є формування світогляду молоді на всіх рівнях, зокрема, на рівні вищої освіти, задля подальшої професійної діяльності на благо збалансованого майбутнього в процесі викладання всіх предметів і курсів, зміцнюючи зв'язки між природничими та суспільними науками.

Формування всебічно розвиненої особистості, невід'ємною складовою якої є екологічний світогляд, одне з головних освітніх завдань згідно Закону